This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

॥श्रीमं[illegible]रणं॥श्रीगं॥ॐकारेणैवरात्म्या त्रिभुवनजननं स्वं निमित्तं श्रयंत्या यांत्याभेदं निमित्तैस्त्रिभिरथ परमं पूरुषं चापरांस्त्रीन्।येनाभि
व्यक्तभावं त्रिरूगतिनयताऽभेदिभेदः सखेदो वेदो सन्नस्वरूपं कलयतु सकलं ब्रह्म तन्मंगलं नः॥१॥कोटिसूर्यप्रतीकाशमहसस्संन्निधानतः।अ
ज्ञायत पु[illegible]कारेऽनुमानमणिदीधितेः॥२॥समीहितसमृध्यर्थं तत्रोमित्यादिसंगतं।ॐमिति तावत् त्रिधा संपद्यते।सोहमित्यतः।सकाराणं हि
कारणं[illegible]पायि सात ततः परं।संधिकृताद्यपूर्वरूपं ततो सोऽप्रणवो भवेदिति दावयात्मकं।मकाराद्यास्त्रयो देवा ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः।अंतेऽ
१ नीयमानो यो ध्वनिर्ब्रह्मेति कीर्त्यते इत्यकारोकारमकारेभ्यः सामासिकः।भवते एवं तेऽष्टिलोपश्चेति मनं तादौणादिकं चेत्।इह पुनस्तु
देकविधमप्यसंगतं।विशेषणविशेष्यान्यतरपदतया हि तत्संगतिर्भवेत्।न चेयं वाक्यस्य वैयधिकरण्यात्।आर्षसुभावापन्नत्व
नुध्यर्थं तत्र कृतिकत्वेन सामानाधिकरण्यसंभवेपि आर्षस्य लोके प्रयोगायोगात्।उद्देश्यविधेयविधया बोधकयोः प्रथमांतयो[illegible]यो
॥७ विधाविधे सह[illegible]लोपानुरोधः समासनात् पदांतरनिरपेक्षोपाताच्च।न वा सामासिकस्य वैयधिकरण्यतादवस्थ्यात्।लक्षण
प्रतिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्तग्रहणं[illegible]मिति परिभाषया विरोधादोमित्यंगीकारे[illegible]ब्रह्मणि चेत्यर्थविशेषे स्वरादेः पाठा १
र्थः सामासिकस्यानव्ययत्वा[illegible]त्रेष्वव्ययसारूप्यस्यार्षतानिबंधनत्वान्नमोनामसमभिव्याहाराभावेनामंत्रत्वाच्च तु
र्थीलोपासंभवात्।सामासिकत्वावेदकवाक्यस्य।त्रयीं तिस्रो वृत्तीस्त्रिभुवनमथो त्रीनपि सुरानकाराद्यैर्वर्णैस्त्रिभिरभिद
धत्तीर्णविकृतिं तुरीयं ते धाम ध्वनिभिरनुरुंधानमणुभिस्समस्तं व्यस्तं वां शरणद गृणात्योमिति पदंमिति महिम्नस्त

Acc. NO. 2481. M-1586
Title - महावाक्यविवृत्तिः
Author - ?
Date - ?
Subject - वेदान्त.
folio - 8
Xerox - 15

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441 106
M-1586
Dist. Nagpur

Checked 2012

आश्वि॰ चैत्रकृतकस्य सर्वकालिकभोज्जनिका चैत्रंकृतका प्रजन्माक्रिया

नि॰कृ॰ [illegible] चन्द्रणाः काश्चित्तस्मात्कथ्यादति भानवत्वात्क्रीयं ते सांश्रतं काश्चिन्नैव त्यं सा कृतः। चैत्रकृतकस्य सर्वकालिकभोजनकप्रजननानुकूलकृतिमांश्चैत्रः

वेनाविश्रीयमाणस्य पूर्वार्द्धे यौगिकत्वावगतेरंते प्रतीयमानो ध्वनिरंत्यबुद्धिनिर्ग्राह्यो वर्णसमूहो वा तत्र निपा
दक इत्यर्थः। कास्वरार्द्धे समुदायशक्त्यवगतेश्च रूढसर्पादिवद्बाहुलकसिद्धनित्यसमाससत्वावेदकत्वेन योगरूढ्या
दस्मासमुदायार्थेश्वरावगतौ तदर्थकपरमात्मपदवैयर्थ्यापत्तेश्च· ननु योगरूढस्यापि समुदायार्थबाधात्·कुक्का
रकैरवमुखेष्वपि पंकजेषु लोकेषु यत्कमलमेव तथा प्रसिद्धं। मन्ये भिजातमवदास्य तुलास्य नेति मर्भप्रकाशेन पद्ममिदं विधिनैव
क्षुद्रमित्यादाविव नतासर्य विषयार्थबाधाद्यौगिकार्थमात्रपरत्वेनावैयर्थ्यमिति वाच्यं। समुदायशक्तिं विनाकृतावयव
शक्तिजन्यबोधस्यान्यत्र निरस्तत्वेन लक्षणाप्रसक्तौ विच्छित्तिविशेषादिलक्षणाप्रयोजनाभावे तदसंभवात्। नाप्योगणाद्
कस्य· परमात्मपदस्यैव रूढत्वात्। न चास्य यौगिकत्वादपोगुरूढत्वस्य शंक्यं। सुखादिसमवायिकारणतावच्छेदकत्वेन दृश्यमानस्यैयो
ग्यतावच्छेदकत्वेन वा सिद्धायास्या आत्मत्वजातेर्भगवद्वृत्तित्वादात्मा जीवे धृतौ देहे स्वभावे परमात्मनि· क्षेत्रज्ञ आत्मा पुरुषः। आ
त्मा यत्नो धृतिर्बुद्धिः स्वभावो ब्रह्म वर्ष्म चेत्याद्यभिधानकोशाच्चात्मपदस्य जीवेश्वरयोः प्रवृत्तिनिमित्तभेदावगमादीश्वरतास्य
कात्मपदसमभिव्याहृतपरमपदार्थस्य व्यावर्तकत्वाद्भिन्नास्त्वित्यादिप्रयोजनमुपरंजकत्वासंभवात्। महेश्वर ईश्वर इत्यादिस्मामा
नाधिकरणादिवात्मपरमात्मनोस्सतोप्यधिकरणादपि कौशिकनिर्देशात्पर्यायत्वसिद्धेः। न च विनापि रूढिमुक्तविधसमासतायां
रूढिसिध्या अवर्जनीयोपरंजनप्रयोजनकपरमपदघटितबाहुलकसिद्धनित्यविशेषणसमासस्वीकारेण योगरूढत्वसिद्धेः।
न चाविनापि रूढिमुक्तविधसमासतायाः [illegible] पर्यायत्वमात्रेणास्वीकाराद्यौगिकत्वं शंक्यं।।।।। —

3

परात्मादीनामिवकोशानपेक्षणा[illegible]संगात्। अवान्तिभिन्नैर्मंतरेण संयोगिद्रव्यवत्पर्यायत्वासंभवात्। वस्तुतस्तु ईश्वरमहेश्वराः स
परमात्मादिशब्दवत्पुरु[illegible]रेव न तु महेश्वरादिषु योगोपि। तत्रैव पौनरुक्त्यापातात्। अत एव योगरूढत्वेनपि उपन्नंगाकुरुविंदेदलको
मल्लानामुन्निद्रयोगेण नाभिसोदरसोदराणां। आश्रुतवाधररूचामवलोकनेन नाळेसहस्रनयनः सवैषापितत्रिमित्यादाव
वयवशक्त्यावलोकनप्रकर्षसंभवप्रतीतिस्तु मस्यार्थस्य प्रतीतेस्तत्रैव सहस्रनयनपदविश्रामाद्धषेति पदस्यैवास्य स्फु
स्पर्थतयायोगिकार्थमात्रविश्रामान्नोणादिकस्योमित्यस्य पौनरुक्त्यमितिनिरस्तं। नन्वेवं स्वप्रतिपाद्यत्वेन लक्षणया
स्फुतेरपुनरुक्तिः। [illegible]। स्वभिन्न[illegible]स्वार्थपरस्य लक्षणायाः पौनरुक्त्यपरिहारमात्रप्रयोजनकतया स्फुरत्युपयोजिप्रति
पादकगतरूपानुपा[illegible]ते निर्विषयतापत्तेः। स्वपरस्य लक्षणायां मनन्यपत्त्यापत्तेः। न हि भवत्यपि पंकजकछिप्यामपि नाभाभि
भ्रतलमित्याभिन्ननर्थे अपि भाति भूतलमिति। प्रकृतिवदनुकरणमिति तु सिद्धसाधनं। विध्यांतरस्य च उपासनापरस्य न प्रकृ
ते। स्तिप्रयोजनं। अंगीकारं वाक्यार्थविषयं। बोधयदव्ययमेतदिति तु परमुखमुद्रणा दूरमात्ममुखमुद्रणं। तस्मादोंकारस्याद्य
नाद्यस्य हावेनो ब्रह्मणः पुरा। कंठं भित्वा विनिर्यातौ तेन स्मान्मांगलिकाविमावित्यनुसारात्। मंगलमात्रप्रयोजनमुच्चारणमेत
स्येति प्राप्ते मिधीयते। उणादिनिष्पन्नमेवैतत्। न च पौनरुक्त्यं। सर्वाणि पंचचत्वारिंशद्भूतानि पृथिव्यादीनि गुरूत्वेनवाविष्ट
स्य उपादानतया साक्षात्स्व संयोज्य विघटय्य वा परितिष्ठते सतो। अखंडो दुःखाघसंभिन्न आनंदः समाधिसंभूतसुखसंता
नो यस्मादेवं विधो बोधो निद्रायासनलुन्नायस्य। अखंडो नित्यावानंदबोधोयस्य वा। तथाभूताय शरणीय अप्रतिहते आयेस्व

२

4

= पंचायतनसत्त्वायतनादिकृतिस्मृतिपुराणसिद्धं १ = उपासकानुग्रहार्थगृहीततत्तदुपास्यविग्रहायेत्यर्थः
= विग्रहो २ = एवं हि नमस्कारस्यातिशयो लभ्यते १

निषसुखदुःखाभावगोचरेच्छावच्छिन्नायवा॰ परममुत्कृष्टं यद्यत्तत्तदात्मा यस्य॰ यद्यद्विभूतिमत्सत्त्वमित्यनुसारात्। परमः
सर्वविषयआत्मा ज्ञानं यस्य तथाभूताय। ओमीश्वराय नम इत्यस्यैवान्वयांगीकारात्। नन्वपरमात्मपदस्य निहतार्थत्वं दोषः।
रूढियोगमपहरतीति न्यायादिति वाच्यम्। ॐमीश्वराभिन्नाय सा॰हृद्रूपाद्यतः सर्वाणि पार्थिवादीनि भूतानि शरीरा
कर्म ४ णि तत्तत्काम्यफलभोगाय तत्तल्लोकेषु विष्टभ्याविष्ठत्य कायव्यूहं संपाद्येति यावत्। परितः सर्वेषु लोकेषु तिष्ठते विद्यमाना
सं ५ य। अखंडः अनवछिन्नप्रवाहः आनंदस्य समाधिभूतस्य बोधः समाधिदार्ढ्यात्सर्वास्ववस्थासु यस्य तथाभूताय॰ पूर्णाय॰
योगर्द्धिसमासादितसर्वाभिलषिताय। परं ईश्वरप्रणामानंतरं आत्मने शास्त्रप्रयोजनभागिने जीवाय नम इति श्लेषमू
लार्थांतरप्रतीतेस्तात्पर्यविषयतया तदनवकाशनात्। अत एव जीवपदेनास्यानास्पितत्वं [illegible]मपदत्वं दोषः। इष्टमत्र वि
हितेनातिद्वयेशिष्टशीलमनुशीलितं भवेदिति। यत्तु क्रमेअंनङिति सिद्धे औणादिकस्याव्ययत्वे स्वरादिपाठः सामासिक
स्य अस्य यत्सार्थः अर्थनिर्देशश्च समुदायशक्त्यभिप्रायेण एवं चाकारोकारमकारैः प्रत्येकमुपस्थापितानां विलक्षणशरी
रविशिष्टानां ब्रह्मविष्णुशिवानां तत्समुदायोपस्थितेनोक्तविलक्षणशरीरविशिष्टेनेश्वरेण सहाभेदेनान्वयात्। प्रणव
वतः सामासिकाद्वाक्यमपि वाक्यार्थमर्यादया प्रतीयत इति तादृशशिष्यतया उक्तशरीरचतुष्टयरहितं स्वरूपमात्रं सदा
शिवपदप्रतिपाद्यं परं नये वाक्यात्मकप्रणवतात्पर्यविषयीभूतं परमात्मन इति निर्दिशतीति न पौनरुक्त्य[illegible]संभावनापीति॰

=अकारोकारमकाराणांलोके ब्रह्मविष्णुशिवेषु प्रधानक्रियाविशेषणीभूतो॰

व२ =कायविशेषरूप२ मनु३ =शाकेरकल्पनात्।५ १

नन्व।मनोमांतत्वाभावेन क्रमेणांतद्व्यत्ययस्यासिद्धेः।अंगीकारइत्यर्थविशेषासंगतेश्च।किंचौंकारविधसमासत्वमोंकारस्यविद्यायांवि
घमानस्यैवोदात्तत्वे [illegible]वाक्यादवगम्यते।तापनीयोपनिषत्सुनृसिंहादिविद्यावर्णितएवमूर्तिचतुष्टयोपेतपरतयाव्याख्यानात्।समासो
अवयवः३ स्यैवपादचतुष्टयप्रतिपाद्यावयवचतुष्टयोपेतःपरस्परान्वितब्रह्मविष्णुशिवेश्वररूपमूर्तिचतुष्टयोपेतप्रतिपादकःकर्मधारयएव।ताप
नीयोपनिषत्सुतथाप्रतिपादनादितिविद्यायां[illegible]सुत्पादितस्यतथाविधार्थेलोकेप्रयोगोऽसाधुरेव।विद्यायांविद्यमानोत्तुसुपो
लोपःसुपांसुलुगितिसिद्धइतिविनास्याव्ययत्वेकिंचिदस्तिप्रमाणमितिदिक्।यद्यप्यत्रस्वस्वध्वंसान्यतरानधिकरणक्षणवृत्तित्वा
दिक्षणेपूर्वकालत्वंस्यादितिनिरूपितंनविष्टंभेततथापि।भुक्त्वातिष्ठत्यधीत्यास्तेभुक्त्वातिष्ठतिनान्यथा।मुखंव्यादायस्वपितीत्यत्रव्याप्त
श्चागमिष्यतीत्यादिप्रयोगेऽव्याप्तउक्तंस्वाधिकरणक्षणवृत्तिध्वंसप्रतियोगीयोनांतरीयकक्रियाधिकरणक्षणस्तद्वृत्तिध्वंसाप्रा नु
तियोगिनिस्वाधिकरणक्षणध्वंसप्रतियोगिनिक्षणेवर्तमानत्वंपूर्वकालत्वमनांतरीयकक्रियानंतरितत्वं।नांतरीयकत्वंचप्रमा
व्नि१ णांतरसिद्धनियतांतरालकालवृत्तिताकत्वं।अतएववेदंकृत्वावेदिंकरोतीत्यादौनांतरीयकत्वंभिन्नकालत्वमनादृत्यव्यवधानेदोषाभावः
३ भनांतरीयकेप्राणायामादिव्यवधानेचदोषमुपादिशंति।अविद्युतत्राध्यार्थानुष्ठाननिरताः।उक्तंपूर्वकालताश्रयक्रियाकर्तृत्वनिरूपि
तत्वविशिष्टेनैकतादात्म्येनक्त्वार्थक्रियाकर्तृविशेषणेसुबंतार्थप्रधानक्रियाकर्तृत्वस्यतद्वतोवाऽन्वयेतासर्वग्राह्यकर्तृ
समभिव्याहारस्यसमानकर्तृकयोःपूर्वकालइत्येतदनुशासनमावेदयतीतिनकाचिदनुपपत्तिः॥वार्तिककारास्तु।अव्यय २
कृतोभावेइतिवार्तिकानुसारात्क्त्वार्थंभावमभ्युपगच्छंतोनिरुक्तपूर्वकालतासंसर्गेणप्रधानक्रियाविशेषणीभूतायाः
क्त्वार्थक्रियायाःकर्तृतयाविशेषणमपिसुबंतार्थः।प्रधानक्रियायांकर्तृतयाविशेषणमित्याहुः।उभयोरपिक्त्वातार्थक्रिया
=कृपास्यमंत्रविधिशेषभूततापिनीयश्रुसाधनादस्यबीजभूतमंत्रावगतेलौकिकपदेषुनैकवाक्यत्वाद्दोषप्रसंगाच्च॥१॥

6

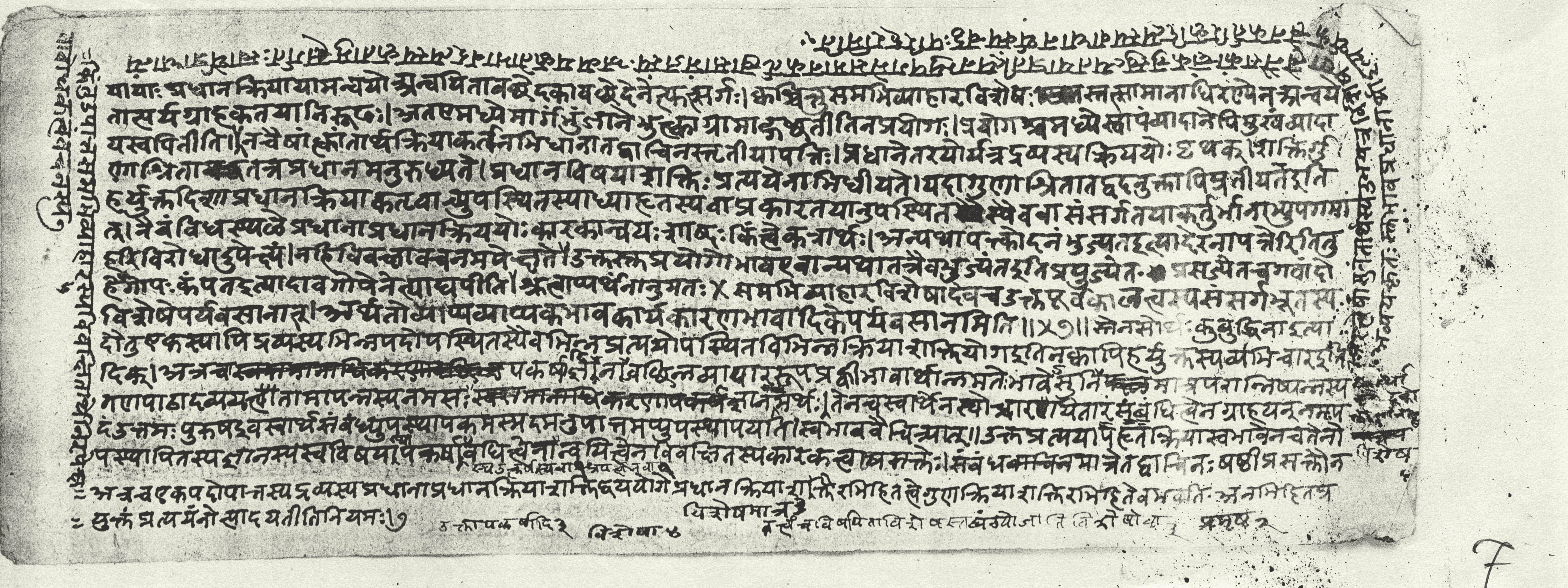

यायाः प्रधानक्रियायामन्वयो ऽन्वयितावच्छेदकावच्छेदेनैकसंसर्गः। कश्चित्तु समभिव्याहारविशेषः [illegible]स्तत्सामानाधिकरण्येन अन्वये
तात्पर्यग्राहकतया निरूढः। अत एव मध्ये मार्गं भुंजानो भुक्त्वा ग्रामाद्गच्छतीति न प्रयोगः। प्रयोगश्च मध्ये स्नापं आदाने पिपुरुषं आदा
यस्वपितीति। न चैवं भुक्तान्तार्थक्रियाकर्तृनभिधानात् तृतीयापत्तिः। प्रधानेतरयोर्यत्र द्रव्यस्य क्रिययोः पृथक् शक्तिः
गुणाश्रिता [illegible] तत्र प्रधानमनुरुध्यते। प्रधानविषया शक्तिः प्रत्ययेनाभिधीयते। यदा गुणाश्रिता तदनुक्ता विभक्तीयते इति
हर्युक्तदिशा प्रधानक्रिया कर्तृत्वासुपस्थितस्याध्याहृतस्य वा प्रकारतयानुपस्थित[illegible]स्यैव वा संसर्गतया कर्तुर्भानाभ्युपगमा
त्। नैवंविधस्थले प्रधानाप्रधानक्रिययोः कारकान्वयः शाब्दः किं तु लैकवार्थः। अन्यथा पक्त्वौदनं भुज्यते इत्यादेरनापत्तेरिति तु
हरिविरोधादुपेक्ष्यं। न हि विवक्षावचनमपेक्षते। उक्तरूपप्रयोगाभावएवान्यथा तत्रैव भुज्यते इति प्रयुज्येत। [illegible] प्रसज्येत च भगवान्दे
हेनापः कंपनइत्यादावगोपेनेत्याद्यपीति। अतोऽप्यर्थानानुमतः। समभिव्याहारविशेषादेव च उक्तरूपवैकाल्यरूपसंसर्गभूतस्य
विशेषपर्यवसानात्। अर्थतो व्याप्यव्यापकभावकार्यकारणभावादिकेपर्यवसानमिति ॥४७॥ सोऽनसोऽर्थः कुबुद्धिना [illegible]
दे तु एकस्यापि द्रव्यस्य भिन्नपदोपस्थितस्यैव भिन्नप्रत्ययोपस्थितविभिन्नक्रियाशक्तियोग इति न क्वापि हर्युक्तस्य व्यभिचारदी
दिक्। अत्र च ~~[illegible]~~ पककर्तृत्वेनावच्छिन्नमाधाररूपप्रकृतीभावार्थान्वमतेः भावेऽनुनिष्फन्नमात्रपरान्निष्पन्नस्य
गणपाठादव्ययत्वेऽतो नापन्नस्य न मसः ~~[illegible]~~ करणापकर्ष [illegible] सोऽर्थः। तेन च स्वार्थेन स्योऽस्थापयितारं संबुधिलेन ग्राहयन्न नमप
दं ऽन्नमः पुरुषद्व स्वार्थस्वं व्युत्पुरुषस्थापकमस्मदमरुपान्नमप्युपस्थापयतीति स्वभाववैचित्र्यात्॥ उक्तप्रत्ययाभिहितक्रियास्वभावेन च तेनो
पस्थापितस्य ज्ञानस्य स्वविषयापकर्षविधिस्येनान्वयित्वेन विवक्षितस्य कारकत्वाभ्यनुज्ञाः। एवं धकानिमात्रेतद्वानिनः षष्ठीप्रसक्तोन
अत्र च एकपदोपात्तस्य द्रव्यस्य प्रधानाप्रधानक्रियाशक्तिद्वययोगे प्रधानक्रियाशक्तेरभिहितत्वे गुणक्रियाशक्तेरनभिहितत्वेऽपि भवति अनभिहितप्र
युक्तप्रत्ययं नोत्सादयतीति नियमः।७

उक्तापकर्षादि २ विशेषा ४

विशेषमात्रे

7

दि उत्कर्षापकर्षादिज्ञानविशेषात्मा दृ मन
= धात्वर्थता [redacted] नवच्छेदक ५

तदवच्छेदकतया शास्त्रविहितः करशिरःसंयोगादिरेव ५

= विशेष नमःस्वस्तीत्यादिना तद्बाधेन चतुर्थी सिध्यति। न चैवं नारायणं नमस्कृत्येत्यादौ द्वितीयानुपपत्तिः शंक्या। नमोन्वितधात्वर्थतावच्छेदकतदर्थोत्क
भ २ ज्ञानस्य स्वविषयापकर्षावधित्वेनान्वयेन नारायणे कारकत्वसिद्धेः। कारकविभक्त्योपपदविभक्तिबाधेन तत्सिद्धेः। न चैवं नृसिंहाय नमस्कृ
त्येत्यभियुक्तप्रयोगासिद्धिप्रसंगः। क्रियार्थोपपदस्य च कर्मणि स्थानिनः इत्यतः नारायणमनुकूलयितुमित्यर्थेन तत्सिद्धेः। एवं नारायणं
नमस्करोतीत्यादावपि उपसर्गवत् गतेरपि योगादुत्तरमेव धातोः [illegible]न योगान्नारायणस्य कर्मत्वेन तद्वाचिनो द्वितीयाचतुर्थ्योः सिद्धिः। नमो
ते ५ युक्तस्य कृञः नमःशब्दानुव्यापार्थत्वान्नमोऽर्थस्य उत्कर्षज्ञानस्य उभयत्रापि कर्तृकोटौ निवेशनात्। तदन[illegible] व्यापारः ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~। नमोऽर्थश्च यद्यपि ~~[illegible] पकर्ष [illegible]~~॥ तथापि न[illegible]जनककरशिरःसंयोगादिकर्मविशेषस्यो
पस्थापकत्वादव्यापारोपहित एव। अतएवोक्तरूपज्ञानेन मन्त्रादिपदप्रयोगादुक्तव्यापाराणामन्यतमस्य प्रयोगोपाधित्वं [illegible]मित्यर्थः
व्यक्तमाकरे। यत्तु नमःपदं स्वस्यापकर्षबोधकप्रयोगानुकूलव्यापारार्थकं। वस्तुतस्तु स्वावधिकोत्कर्षवत्तया ज्ञापनं नमस्कार इति तदन दाकरपि
रुद्धं॥ तथाहि। कायवाङ्मनोभिः कृतं परापरत्वरूपं नमस्कार इति तावद्द्रव्यकिरणावल्यां। अत्रोपायकृतः कायेति। ननु कायिकादित्रिषु नम
स्कारत्वस्यैकस्याभावाद्भिन्नानामेषां कथं सकृदुच्चरितप्रणाम्येति पदेनाभिधानं। अत्र ज्ञानविशेषपूर्वकत्वमप्रतिसंधाय कायिकादौ न
मस्कारपदाप्रयोगाद् अगृहीतविशेषणान्यायेन मानस एव नमस्कारोऽन्यत्र लक्षणा। न च तस्यापि परकीयस्य चेष्टाशब्द ~~[illegible]~~ विशेषाणामेवज्ञ भा ५
नुमानमित्यविनिगमः। तावतापि तावत् [redacted] त्वेव जात्यसिद्धेः। अननुगतेरपि व्याप्येस्तदनुमानसंभवात्। तथा च कायेन वाचा च उपल
क्षितेन मनसा कृतमिति योजनेत्येके। कायिकादौ नमस्कारत्वं जातित्रयमेवेति तत्र नमस्कारपदं नानार्थमेव पदार्थत्वात् प्रणाम्येति पदेन
निबंधनमित्यन्ये इति। अत्रोपायेदीधितिकृद्दर्शितः प्राभाकरसिद्धांतमाह। अत्रेति। विशेषो मानसत्वव्याप्यजातिविशेषः। कायिकादौ
नमःपदशक्यतावच्छेदकं ज्ञानविशेषपूर्वकत्वमेव वक्तव्यं। तथा च [illegible] लाघवात् ज्ञानविशेषत्वमेव शक्यतावच्छेदकमित्यर्थः। तस्यापीति। तथा च ज्ञा

संबंधश्च ज्ञानव्यापारयोः शरीरगतसमवायावच्छेदकत्वघटितं
सामानाधिकरण्यं २

8

=ऽकिंचोत्कर्षज्ञापकत्वं तदनुमितिजनकज्ञानविषयत्वं लक्षणं स्वरूपयोग्यतागर्भं वैहास्तिकव्यापारे ऽतिप्रसक्तं फलोपधानगर्भं तु रहः कृतशालिग्रामप्रणामादावप्रसक्तं। =नन्वतत्रापि नमस्कर्तुस्तदनुमि[illegible]तिसंभवान्नाप्रसंगः। नमस्कर्तुर्नमस्कार्यावधिकापकर्षतन्निष्ठोत्कर्षावधित्वज्ञानवत्तायाः स्वतःसिद्धत्वानुमित्यसंभवात्। सिषाधयिषयात =ऽनुपपादने ऽसिद्धादिष्टसाधनताज्ञानस्यावश्यकतया इष्टसाधनत्वेन गृहीतस्यैवापकर्षादिज्ञानस्य प्रणामसंक्षेपर्यवसानमिति॥ ७ नविशेषानुमापको नातिविशेष एव कायिकादौ शक्यतावच्छेदकः। नत्वत्रोपाधिरिति निर्विनिगमनेत्यर्थः। तावतापीति। तावत्सु अन्यतरोभयकर्मसंयोगजसंयोगेषु दंडवत्प्रणामादिषु कर्मसु नमोनमस्कारादिपदासक्तेषु शब्देषु बहुषु तथात्व अनेकार्थत्वस्य अन्याय्यत्वात्। वाचिककायिकयोरन्यतरत्र शक्तावन्यत्र संबंधाभावेन लक्षणयापि प्रयोगासंभवात्। ज्ञानविशेष एव शक्यः। तज्जनकजन्यत्वेन परंपरासंबंधेन तदकल्पनाच्चेति भावः। अथैवं तावत्स्वैकजात्यस्तिर्वेः। ज्ञानविशेषानुमानमपि न स्यादत आह। अनुगतेरपीति। एकइति। अत्र मनोभिरिति बहुवचनानुपपत्तिः। नमः पदेन तद्व्यापारोक्तौ लक्षणापत्तिरिति स्वरसः। कायिकादाविति। जातित्रयमित्युपलक्षणं। दंडवत्प्रणामादौ करशिरःसंयोगादिजातेरसंभवात्। तस्य संयोगात्मकत्वाभ्युपगमेपि अन्यतरकर्मजत्वादिना जातिसांकर्यात्। नमः पदादौ तु न समुदायवर्त्तिजातिः। जातेर्व्यासज्यवृत्तित्वानभ्युपगमात्। किंतु अंत्यवर्णवृत्तिः पूर्वपूर्ववर्णानुभवसंस्कृतं च श्रोत्रं तदभिव्यंजकं। सापि[illegible]ना नैव। नमोनमननतिनमस्कारप्रणामादिपदानां अंत्यवर्णे एकजातेरसंभवात्। देवदत्तप्रभवत्वादिना जातिसांकर्याच्च। अत्र पक्षे तात्पर्यसत्त्वेन आवृत्तिं विनापि सकृदुच्चारितप्रमाणपदात् युगपन्नानार्थसंभवइत्यस्वरसः। मानसइत्यनगतौ जातिविशेषो मानसज्ञानमित्यशुद्धं। तद्विषयाणां बहुत्वे कस्मैचिदेव नमस्कारो नान्यस्मै इति नियमानुपपत्तेः। जातेरांशिकत्वाभावात्। किंतूपाधिविशेष एवेति। वस्तुतस्तु यदपकृष्टयापकर्षविषय[illegible] त्वे ज्ञानविशेषस्य तस्यैव नमस्कार इति व्यवह्रियते इति नानुपपत्तिरिति विस्तरेणास्मत्कृतमणिदीधितौ व्याख्यातः। अत्री[redacted] समानाधिकरणध्वंसजनकव्यापाराणां नमः पदवाच्यतामात्रं शक्यतत्सामानाधिकरण्ये तद्धंगज्ञानस्य तत्त्वं निबद्धांतितत्प्राभाकरमते। =तज्ज्ञानजन्यत्वेन चैतेषामपि प्रयोगः न चैतेषामेकतरत्र शक्तावपि तज्जनकजन्यत्वेन प्रयोगः संभवी। तथापि एकतरत्वामुकत्र शक्ताविति विनिगमनाशक्यत्वात्। तज्ज्ञानजन्यत्वेन साक्षात्संबंधोपपन्नो १४॥ मतांतरे तु समानाधिकरणोत्कृष्टज्ञानध्वंसजनकव्यापाराणां तद्धंग्यज्ञानानां च नतिरिति तामिति सुधीभिः प्रतीयते। न तु अपकर्षस्य उत्कर्षस्य वाभिव्यंजकैर्वाचैरप्रणामे[illegible]विषयताप्रपीति। नमः पदप्रयोक्तुः तादृशज्ञानविरहवतो अन्यदीयस्वहेत्यपकर्षसमानाधिकरणस्वहेतुव्यापारस्य द्वेष्यानिष्टोद्देश्यकतदवधिकस्वनिष्ठापकर्षतदनिष्टसाधनत्वं मस्यापि अनिष्टज्ञानजनकस्य च स्वव्यापारस्य प्रणामे[illegible]इत्यादिविधिविषयतापत्त्या फलजनकत्वप्रसंगात्। तादृशव्यापारमादाय च अपकर्ष[illegible]कर्मीकृत्य तादृशव्यापारवान् तमयं नमस्करोतीति प्रयोगप्रसंगात्।ऽनुपपत्तिविरुद्धं च। तादृ। शिरःकरयुतिध्यानकर्मान्यतमसंस्थिता। प्रयोगोपाधिताप्रोक्ता मतयोर्मध्यनो[illegible]ऽभिहिता।[illegible]व्यंजके लक्षणो स्फाद्येन शक्त्या।

उत्कृष्टापकर्षादिज्ञानविशेष ७
स्प ३ पा ४
सम्यग्विचार
व्यंजकस्य २
घवध्यादि २
अत्र शोध पत्र ८

इष्टसाधनस्य तत्समानाधिकरणापकर्ष ३

तत =तादर्थ्ये चतुर्थीति दर्शयन्त्यालंतार्थदर्शनप्रयोजकसमभिव्याहारविशेषावविशिष्टपदकदंबरूपव्यापारान्वयी ३

= तद्बाधकबाधकत्वेन तद्बोधकत्वस्य घटपदोत्तरतृतीयारूपसमभिव्याहारविशेषस्वीकारे पात्रकृतेऽस्ति सांसर्गिकत्वेन तथा तात्पर्यनिर्वाहात्: १३ लि॰

न शक्यासत्त्वास्थिता। अत्र निरूपसामेषु चान्त्यास्त्वहस मास्थितेति सर्वमनवद्यं। अथ प्रेक्षावतां प्रवृत्त्यर्थमनुबंधत्रसिद्धये निरूतानुबंधस्य ग्रंथ

स्यावयवास्मता॥१॥ वक्तुं पूर्वापरग्रंथावयवैरेकवाक्यतां। तथा चास्त्रोक्तता शंकानिरासादवधेयतां।२। प्रतिपाद्यं तु तत्र संगतेस्याप्रदर्शनं। नि

रूपणाप्रतिज्ञोपयुक्तासंगतिदर्शने।३। इत्यभिप्रायेणोत्तमवतारयति। पूर्वापरेति। अत्र शिष्याणामिमुभयान्वाचार्यैः अन्वावयपश्च्यकारार्थः

असंगतानभिधानमात्रात् उन्मत्तप्रलपितत्वं शंकानुदयेन अवधानमस्थितेः। सौकर्यमात्रोपयोगात्। अत्र पूर्वः प्रत्यक्षनिरूपणा स्ता। अपरोच

उपमानशाब्दनिरूपणासानीयेमएपवमयवव्छेदेन यथा: सौरनुमाननिरूपणासनेमपपवयवग्रंथस्य प्रक्रम्यमाणस्यैकवाक्यतायाः तज्ज

न्यावांतरवाक्यार्थज्ञानजन्यमएपास्त्रमहावाक्यार्थज्ञानजनकावांतरवाक्यार्थज्ञानजनकतारूपायाः अर्थैकत्वादेकं वाक्यं साकांक्षं

चेद्विभागे स्यादिति जैमिनिसूत्राक्रान्तएककण्ठिताया: प्रतिपत्तिः शिष्याणां प्रेक्षावतां संबोध्यानां शाब्दज्ञानमनुमानगतप्रत्यक्षोपजीवक

५ तत्प्रयोज्यत्वान्वयेनिच्छिद्रस्य वकुंभस्य जलाहरणाकरणत्वान्वययोग्यतावच्छेदकतया। अत्राहनिरूप्यतद्दूसेतत्कैत्तीरमपेक्षते। कर्ता

वमणिकर्तृत्वे प्रकरणात्। तत्कर्तृकमत्रत्यानिरूपणमपि भगवत एव तत्कर्तृकविभागो क्षितत्वं ज्ञानाप्रयोज्यमेव। एवं च मणिकर्तृमयात्र

तिज्ञावाक्यप्रयोक्तृप्रत्यक्षोपजीवकत्वात्। स्वकर्तृकताद्दृशात्रत्यक्षनिरूपणानंतरं बहुवादिसंमतत्वात्। स्वकर्तृकताद्दृगुपमाननिरूपणा

ता॥ स्याकृताद्दङ्निरूप्यते। अनुमानमित्यन्वये मणिघटकताद्दङ्निरूपणत्रयस्य प्रतीयतद्दूलकनिरूपणानामेकवाक्यत्वं। शाब्दतत्र एव योग्यता

४ = यद्यपि परेषामित्यत्र व्यापिकानां न येनिच्छिद्रत्वं प्रकारस्तथाप्यो सांसर्गिकत्वेनानुभवसिद्धपरिमाणविशेषावच्छिन्नजलाहरणप्रतीतितात्पर्यपर्यवसानाय ×

११६ = निश्छिद्रत्वविशिष्टत्वनिबसंसर्गेण घटस्य करणत्वान्वयतासर्ग्यमो सांसर्गिकमभ्युपेतमस्य च रूपसन्निश्छिद्रत्वेवनि त्वस्य संसर्गत्वेन तु स्वरूपसत्परिमाण ×

= विशेषावच्छिन्नं जलं कर्मत्वप्रतीयेत। प्रतीयते तु तत्र परिमाणविशेषावच्छिन्नत्वमपि। तस्य च प्रकारतामभ्युपेत्य योग्यतावच्छेदकेपि प्रकारताश्रितापरैः। परिमाण

= विशेषावच्छिन्नस्य घटकर्मीत्यान्वयावच्छेदकतया प्रतीतिमभ्युपेत्य तु घटस्य करणत्वे संसर्गावच्छेदकतया योग्यतावच्छेदकस्यानिश्छिद्रत्वस्य प्रतीतिरभ्युपेयते।

= नैयायिकैरिति प्रकारभेदमात्रं न तु सर्वथाऽनुभवापलापः कर्तुं युज्यते। अतएव उत्सर्गसिद्धन्यूनाधिकसंख्याव्यवच्छेदकेप्रतीतितात्पर्यके विभागवाक्ये उद्दे

= श्यतावच्छेदकव्यापकत्वविशिष्टेनैव तादात्म्येन विधेयस्यान्वयः स्वीकृतः सामाजिकैः। एवमिहापि प्रयत्नि फलकानुबंधसंबंधमुपयोगीमणपवयवसासिद्धतात्पर्यपर्य

[illegible] नाशंक्यानेन तत्र– माहर्तुं समर्थः। यावदाहर्तुं समर्थस्तावदाहरेत्यादिशापामरव्यवहारविरोधप्रसंगात् ४ = यति॰

[illegible]

10

=परस्परानन्वित७

वच्छेदकतयाप्रत्येकंग्राह्यते: तथापिपरनिरूपणाभ्यांमणिकर्तृकर्तृकाभ्यांविशिष्टमणिकर्तृकर्तृकेताद्दृशिवर्त्तमानेऽनुमाननिरूपणेपंचम्यर्थप्रयोजकजिज्ञा
साजनकज्ञानविषयताभ्यांअन्वितयो: प्रत्यक्षोपजीवकत्वबहुवादिसंमतत्वयो: उक्तपंचम्यर्थसंबंधेनान्वयेउक्तपंचम्यर्थघटकजिज्ञासयो: उक्तविशिष्ट
निरूपणस्यप्रयोजकत्वेनान्वयेनभानेयोग्यतावच्छेदकंविशेषणीभूतपूर्वापरताद्दृङ्निरूपणप्रयोजककजिज्ञासाजनकजिज्ञासाजन्यत्वमेवेतिसमानजिज्ञासा
जन्यजिज्ञासानांजनकेजिज्ञासाविषयविशिष्टज्ञानजनकज्ञानविषयत्वसिद्धौतत्त्रयोऽप्यनिरूपणानामेककवाक्यत्वस्यस्वजन्यावांतरवाक्यार्थज्ञानजन्यमण्या
समहावाक्यार्थज्ञानजनकावांतरवाक्यार्थज्ञानजनकत्वेलक्षणस्यावर्जनीयत्वात्।मणिप्रयोजकजिज्ञासावतामेवउक्तनिरूपणत्रयप्रयोजकजिज्ञासावता
मिहसंबोध्यत्वात्।तन्निष्ठानांप्रतिज्ञाविषयानिरूपणत्रयप्रयोजकजिज्ञासानांमणिप्रयोजकजिज्ञासाजन्यत्वसिद्धे:।इत्येकवाक्यताप्रतिपत्ते:शाब्दमेव=ते६
॥विधांतरेणाप्ययमर्थ:सिध्यति·तथाहि·समानकर्तृकवाक्यसमूहोद्विधा।[illegible]स्वस्वार्थप्रतीतिमात्रतात्पर्यकस्तद्वाराविशिष्टैकार्थप्रतीतितात्पर्यकश्च·आ
घोपिविभिन्नकालिकता[illegible]दकतात्पर्यक:समानकालिकताद्दृक्तात्पर्यकश्चेतिद्विधा।आधेयदाद्यर्थप्रतिपादयिषांतत्प्रयोगहीनस्तिक्रममनियामक तदा८
स्यान्यस्यापेक्षा।अनयोस्तुयुगपदसंभवादवधानेनप्रयोगप्रसक्तौअस्तितदपेक्षा।तत्रापेक्षितमन्विष्यमाणमिष्टप्रतीतिक्रमेपर्यवस्यति।तत्रचनिमित्त
मालोच्यमानंप्रतिपत्तगतेप्रतिपित्सितैर्भावकप्रत्यक्षादिप्रमाणगतोपजीव्योपजीवकभावादिलक्षणनिमित्तांतरप्रयोज्यत्वेननिरस्तेवाक्यसमूहावयवात्मनो
निरूक्तनिरूपणस्याविभिन्नकालिकपरस्परानन्वितस्वस्वार्थप्रतीतितात्पर्यकत्वे·ज्ञानजन्यजिज्ञासाप्रयोज्यत्वलक्षणस्यप्रयोजकजिज्ञासाजनकज्ञानविषय
त्वस्यवापंचम्यर्थस्यान्वयस्वघटकजिज्ञासाजनकानुमानत्वधर्मितावच्छेदककानुमानज्ञानगतेष्टसाधनत्वज्ञानेविषयानुमानज्ञानगतेष्टसाधनतानिरूपकस्यद
ष्टस्यपर्यालोचनतोविशिष्टैकार्थप्रतिपत्तिलक्षणोपस्थितैकप्रयोजनलाभतोलाघवादन्यस्यायोगाद्विशिष्टैकार्थप्रतिपत्तिलक्षणोऽष्टनिरूपितप्रत्येकप्रति
पत्तिगतसाधनताज्ञानजन्यजिज्ञासाप्रयोज्यत्वात्मनापर्यवसानाद्विशेषविश्रांतनतेनएककालिकपरस्परानन्वितस्वास्वार्थप्रतीतिमात्रतात्पर्यकत्वेनिरस्ते
निरूक्तैवेकवाक्यता·ऽवच्छेदकतया·तत्रप्रतिष्ठांलभतइतितत्प्रतिपत्तिर्भवत्येवावच्छेदकतयायोग्यतायाः।तदर्थंचउपजीवकत्वेवर्त्तमानयत्नसाध्यानंतरंनिरू
पणान्वितपंचम्यर्थसंबंधलक्षणस्यसंगतित्वस्यप्रदर्शनं·तद्द्वारेणमणिगतानुबंधमाहत्यैववर्त्तमानतांनिरूपणेबोधयन्भवतिप्रेक्षावतांशुश्रूषाल

=गनेवाधर्मविशेषेपर्यवस्यतीतिस्थितोनिरूपणविषयतावगतप्रतिपित्सित७

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441 106
M-1586
Dist. Nagpur

क्षणाय प्रवर्त्तितलक्षणा यद्वा· अवधानाय तदेव च विना निरूपणस्य उक्तत्वे· शब्दप्रतिपादनलक्षणं प्रतिज्ञां अघटमानं तस्याभिमितत्तामासादयतीति हे
सर्थके तत्रात्राबोध्यतत्प्रतिपरैरनवधत्तः पंथाः । ते हि एवं व्याचक्षते· पूर्वः प्रत्यक्षनिरूपणात्मा अपरश्चानुमाननिरूपणात्मा यो ग्रंथौ तयोरेकवाक्य
तायाः मोक्षलक्षणैकप्रयोजनकप्रतिपत्तिजनकतारूपायाः प्रतिपत्तये शिष्याणामवधानायाऽभिमतार्थपरिपंथिविषयांतरदूषणनिबंधन तत्तज्ज्ञानोपाय
निवृत्तिपूर्वकाभिमतार्थज्ञानोपायप्रवृत्तये च संगतिं प्रदर्शयन् अनुमाननिरूपणं प्रतिजानीते इति विशिष्टस्य समुच्चितफलकत्वेन चकारसंगतो
६ यद्यत्संगतिमत्प्रतिपादकं वाक्यं तत्तत्प्रतिपादकग्रंथप्रतिपत्तिप्रयोजनकप्रतिपत्तिजनकमिति व्याप्तेरर्थाल्लिंगघटकसंगतिप्रदर्शनमेकवाक्यतानुमितौ· ग्रंथ६
प्रतिज्ञा च उक्तत्वे· शब्देनाभिमतप्रतिपादनरूपा शिष्यावधानहेतुत्वेन पर्यवस्यतीति· तदेतदनुपपन्नं· अपरपदस्यानुमानपरत्वे वैयर्थ्यात्· पूर्वग्रंथैकवाक्य
तः प्रतिपत्तयेऽनुमाननिरूपणं प्रतिजानीत इत्येतावतैवाभिमतार्थलाभात्· अनुमाननिरूपणप्रतिपादकपदसमभिव्याहारे अनुमाननिरूपणावधि
कपौर्वापर्यविशिष्टग्रंथयोरेव प्रतीतेश्च । एकग्रंथघटकस्य प्रत्यक्षादिनिरूपणस्य अपरग्रंथघटकानुमाननिरूपणेनैकवाक्यतापत्त्या तथाव्यवहारापत्तेः
एतत्प्रतिपत्तेर्नियमतः पूर्वनिरूपणाच्चाहितवाक्यव्यूहात्मकग्रंथघटकोत्तरनिरूपणे प्रेक्षावतां प्रवृत्तावनुपयोगाच्च· न च लिंगघटकज्ञानमात्राल्लिंग
लिंगिव्याप्तिज्ञानद्वारा नियमेनानुमितावस्तित्वप्रमाणं ऽनतिप्रयोजनकश्च चकार इति । न तस्य मूलकृत्तात्पर्यानवगमकृतोयमेकवाक्यतानुमानप्र
यासोपि नाभिमतार्थसिद्धिकृत् । अत एव उक्तविधैकवाक्यताप्रतिपत्तेः संगतिप्रदर्शनप्रयोजनत्वाभावमुपपादयद्भिरभियुक्तैः संगतिप्रदर्शनप्रयोजन
प्रतिपादनपरत्वेन शिष्यावधानायेत्यवतारितमप्यनुपपन्नमेव । प्रथमग्रंथे मङ्गलिकापातप्रसंगात् । दर्शितयानुदिशा नियमतः शब्दसामर्थ्यादेकवा
क्यताप्रतिपत्तिजनयमानास्य ग्रंथघटितग्रंथगतानुबंधसंबंधासिद्धेर्नियमतः प्रदर्शितनिमित्तकेऽनंतरास्मिन्निरूपणे प्रेक्षावतां प्रवृत्तावुपयुज्यते·
न च नोक्तविधमेकवाक्यत्वं मंगलप्रामाण्यवादयोरप्येकखंडघटकयोर्दूरतस्तु खंडयोरिति वाच्यं । स्वार्थबोधे समाप्तानामंगांगित्वव्यपेक्षया वा
क्यानामेकवाक्यत्वं पुनः संहत्य जायत इति स्मरणादुक्तोपपत्त्युपपन्नप्रयोजनकं मङ्गलं विधाय निरूपणीयत्वेन प्रतिज्ञातं यत्प्रमाणं तत्कृते तत्समीहिते ६

क्षिप्यमित्यादिविधयोक्तस्यत्वेऽन्यत्रचनिरुक्तैकवाक्यतायाः सुलभत्वात्। अतएवाकाङ्क्षायांपंचाध्याय्यैकवाक्यत्वेनाभ्यधायिमिसुक्तैगरैः। पदै
कवाक्यतामात्रंतुपंचावयववाक्यस्यनिरुक्तारदीधितिकारैरितिसर्वमनाकुलं॥ अथप्रत्यक्षादिपदस्यप्रमाणफलयोरभियुक्तप्रयोगात्करणमा
त्रपरत्वेलिंगगतज्ञानकरणतावादिमतेयोरन्यतरस्यासंग्रहात्साक्षात्कारकरणोपजीवकत्वादनुमितिकरणस्यतन्निरूपणोत्तरंतन्निरूपतद्
सतोविशेष्यानंतरंविशेष्यनिरूपणेविशेष्यतेविशेष्योपजीवकत्वमिवविशेषणनिरूपणोत्तरंविशेषणनिरूपणेविशेषणतातेविशेषणोपजीव
कत्वमपिनसतिबाधकेप्रयोजकत्वेनप्रसेतुंयुज्यतइत्यतस्तत्त्वमुभयपरतयाव्याचष्टे॥ अत्रेत्यादि॥ अत्रप्रत्यक्षचिंतनप्रसक्तानिरूपित स्प
स्य-त्वार्थे-अनुमानपदार्थस्यचतत्रकृत्यर्थेऽभेदेनान्वयात्। स्वप्रयोजकजिज्ञासाप्रयोजकजनकज्ञानविषयप्रसक्तनिरूपिताभिन्नानु
मानाभिन्नोपजीवकधर्मभूतोपजीवकत्वकनिरुक्तनिरूपणत्वविपरभावापन्नवर्त्तमाननिरुक्तनिरूपणविषयोनुमानमितिबुद्धेरेतदर्थप्रतिपाद्यः।
अनयोःसाक्षात्कारानुमितिकरणयोःप्रसक्तानुमानपदप्रतिपाद्ययोःशुद्धयोर्विशिष्टयोर्वाउपजीव्योपजीवकभावःअपेक्षापेक्षकभावः।उ
पात्तोपजीवकत्वनिरूपकसाश्रयत्वकेलक्षणःसंसर्गमर्यादयाप्रतीयमानः। फलतःफलद्वाराविशेषणतोवा। स्वरूपतःसाक्षाद्वाविशेष्यत
श्चेतियोग्यताप्रदर्शनमुखेनप्रसक्तादिपदमिहोभयपरतयाव्याख्यातं। परेतुअत्रेतदर्थप्रतिपाद्योपजीव्योपजीवकभावःफलयोस्वरूपयोश्च
सर्थः। सप्तम्याःप्रतिपाद्यतार्थत्वादित्याहुः। तत्रोपजीव्यत्वस्यग्रंथप्रतिपाद्यतानुपपत्तिः। तदुपजीवकत्वस्यतन्निष्ठोपजीव्यतानिरूपकत्वरूपस
स्यतद्दृत्तत्वेनप्रतिपाद्यत्वंतस्येतितुकुशकाशावलंबनं॥ अथउपजीवकत्वपदार्थेपंचम्युक्तेसंगतित्वंसंगमयितुंप्रमाणसामान्यविभागक्रमविचा
पप्रयोजकतयासर्वदर्शनैकवाक्यतयाश्रितंअनुमानत्वलक्षणंविभाजकोपाधिंउक्तक्रमविशेषप्रयोजकतोपयोगितयाअनुमानपदार्थपर्या
लोचनपुरःसरंपरिष्कुर्वन्उपजीवकत्वपदार्थविशेषेपर्यवसाययति। प्रसक्तफलस्येत्यादिना। अयमत्रप्रघट्टकार्थः। अनुमानपदबोध्यतावच्छेद
कत्वावच्छप्रमाणविभाजकोपाधिःसर्वतंत्रसिद्धः। सचकरणव्युत्पन्नमानशब्दस्यानंतरार्थेनअनुमतार्थेनचअनुनायोगेमानांतरानंतरभाविअनु

६२

13

निश्चितं

अनुमतेञ्चमानोत्तराद्यनुमानं तत्वात्मा सिद्धो भवति। उक्तार्थेनानुना उपसृष्टाद्धातोः करणे ल्युटि निष्पन्नस्य तस्य बोध्यतावच्छेदकः मित्येतर
पश्चात्काविनी अनुमताच मित्यत्तराद्यामितिः तत्करणत्वात्मा सिद्धो भवति। अनयोश्चान्यतरस्य विभाजकोपाध्येर्निरूप्यतावच्छेदकत्वे ऽवेत्तच्छ
कस्यमानोत्तरपश्चात्कावित्तस्य प्रत्यक्षत्वो व्यावृत्त्या उक्तविभाजकोपाधित्वो व्यावर्त्तयितुं प्रमितिविभाजकोपाध्यवच्छिन्नं प्रमाणविभाजकोपाध्यवच्छिन्नं वा। पश्चात्का
वित्वमिह परिष्कृतं। तदुक्तं अनन्तरं चमानोत्तरादनुमतत्वं परिष्कृ[illegible]ष्यत उपरिष्टाद्धादिति॥ यत्तु। पंचम्यर्थो व्याप्यत्वपर्यव[illegible]सं[illegible]नं ज्ञापकत्वं। व्या
त्तिश्च। यच्चदुपजीवकं सं तत्तन्निरूपणानन्तरनिरूपणाविषय इति सामान्यमुखी वाच्या। तत्रानुमानोपजीवके प्रत्यक्षे तदनंतरनिरूपण
७ विषयत्वाभावाद्व्यभिचारमाशंक्य विपक्षा[illegible]व्यावर्त्तयितुमुपजीवकत्वं परिष्करोति। प्रत्यक्षफलस्येत्यादिनेति। तदापाततरमणीयं। अर्थेत्या
दिना एतद्व्यभिचारशंकासंदर्भविरोधात्। एवं विधामित्यपीतिसूरणेन तद्या[illegible] स्यानेपि उक्तशंकानिरासायस्वयमेवज्ञापक[illegible]त्वार्थपरिसा
गेन पूर्वतनस्य उपजीवकत्वपरिष्कारस्य उन्मत्तत्वं प्रलपितत्वापत्तेः। यदपि प्रयोजकजिज्ञासाजनकज्ञानविषयत्वं लक्षणं प्रयोज्यायोग
व्यवच्छिन्नत्वरूपं प्रयोजकत्वं पंचम्यर्थः। क्रमनियमेनोपयोगात्। तादृशं च प्रयोजकत्वं न उपजीवकत्वमात्रे इत्युपजीवकत्वपदं विशेषपरतया
व्याचष्टे। प्रत्यक्षफलस्येत्यादिनेति। तदप्यथेत्यादिना उपजीवकत्वे प्रयोज्यायोगव्यवच्छिन्नत्वाभावमाशंक्य नहि संगतिरनंतराभिधानव्या
प्येत्यादिना। उक्तप्रयोजकत्वमात्रस्य पंचम्यर्थस्य स्वीकारे पूर्वपरिष्कारप्रयासवैफल्या[illegible]तो। पोद्युक्तमिति। केचित्तु। विनाऽनुमानत्वं धर्मितावच्छे
दके कत्वेन प्रतिपन्ने रिष्टां तद्धर्मितावच्छेदककं प्रतिज्ञायकृतं निरूपणेनोपपद्यते। तादृशी च प्रतिपत्तेरिष्टा तादृशप्रतिपत्तिर्धर्मिकेष्टसाधनता
ज्ञानं विना। तच्च। अनुमानत्वप्रकारकस्मरणं तु[illegible]दाद्विभागवाक्यतः सामान्यतः उपस्थितस्य विशेषतो ज्ञान इष्टसाधनताज्ञानाहितात्संस्का
राज्ज्ञायमानं स्मृतिरूपमेव। तज्जनकसंस्कारोद्बोधकं च अनुमानत्वप्रकारकस्मरणं उपसंहारोपस्थितप्रत्यक्षाज्ज्ञायमानं अनुमानत्वावच्छि
न्न एव तस्य उपजीवकत्वलक्षणस्य संबंधस्य अग्रमपेक्षितेइति। निरूप्यतावच्छेदकावच्छिन्नस्य उपजीवकत्वस्य संबंधतामुत्पादयति। प्रत्यक्षफ ७
लस्येत्यादिनेत्याहुः। आदिनाऽनुमितधर्मविशिष्टप्रत्यक्षादिपरिग्रहः। तत्रानुमिते विशेषणज्ञानसांनिक

धीर्द्विविधयाहेतुत्वात्॥ नसर्वेति॥ प्रत्यक्षत्वमिति· प्रत्यक्षत्वमितिः साक्षात्कारः। तथा च प्रमाणफलविभाजकधर्मावच्छिन्नमुपजीवकत्वं अनुमितिनि
रूपकत्वं निरूपितं तत्र नास्ति· घटादिसाक्षात्कारे तदुपजीवकत्वस्यासंभवादिति भावः। मूलकृत्तास्यार्थ विषयीकृतं च इदमेवोपजीवकत्वमित्याह।
पुरस्कृतश्चेति· अय

K K S U LIBRARY
RAMTEK
441 106
M-1586
Dist. Nagpur

```
[OrderDescription]
,CREATED=17.10.20 15:16
,TRANSFERRED=2020/10/17 at 15:19:05
,PAGES=15
,TYPE=STD
,NAME=S0004098
,Book Name=M-1586-MAHAVAKYA VTRITI
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,
```